

*18–0. Пашырэнне хрысціянства на тэрыторыі Беларусі

1. Паганскія свяцілішчы.

ПРАВОДЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

Свяцілішчы — гэта месцы пакланення паганскім багам, якія звычайна размяшчаліся на ўзвышшах, астравах, берагах рэк і азёр, а таксама сярод балот. Як правіла, яны мелі форму кола, у цэнтры якога знаходзіўся ідал — скульптурная выява боства. Пляцоўку акаляў роў, камяні або ямы, якія пазначалі яе межы.

Ідал з г. Шклоў
Магілёўскай вобласці

Ідал з в. Грабаўцы
Жабінкаўскага раёна
Брэсцкай вобласці

Ідал з в. Стайкі
Валожынскага раёна
Мінскай вобласці

1. Выкарыстоўваючы дадатковыя крыніцы, даведайцеся, якімі іншымі тэрмінамі абазначаліся язычніцкія культавыя скульптуры апроч слова «ідал», якія матэрыялы выкарыстоўвалі для іх вырабу.
2. Як вы лічыце, якому язычніцкаму боству найчасцей прысвячаліся свяцілішчы?
3. Даведайцеся, ці знойдзены ў вашым рэгіёне язычніцкія свяцілішчы.

2. Славянскія паганскія багі.

ПРАЦУЕМ З ГІСТАРЫЧНАЙ КРЫНІЦАЙ

Прачытайце тэкст і выканайце заданне.

Галоўным богам ва ўсходніх славян лічыўся Пярун. Гэтага бога шанавалі і балты, якія называлі яго Пяркунас. Пярун — бог навальніцы, грому і маланкі. Ён таксама быў апекуном вайскавай справы і з цягам часу стаў абаронцам княжацкай дружны. Нават сёння ў Беларусі гром часам называюць «перуном».

Здаўна ўсходнія славяне пакланяліся Вялесу (Воласу). Ён быў апекуном жывёлагадоўлі. Яго часта ўяўлялі ў форме змяі. Магчыма, Вялес быў богам падземнага свету.

Некалькі багоў былі звязаны з культам Сонца. Бо ад Сонца, як і ад дажджу, залежаў ураджай. Галоўным богам Сонца і неба быў Сварог. Яго сына звалі Дажджбог. Усе людзі ўяўляліся Дажджбогавымі ўнукамі. Богам Сонца лічыўся і Хорс. Ён згадваецца ў выдатным творы старажытнаруускай літаратуры «Слова пра паход Ігаравы». У гэтым творы расказваецца, што полацкі князь Усяслаў Чарадзеі перапыняў шлях вялікаму Хорсу, абярнуўшыся вайком. Нашы продкі шанавалі таксама бога Ярылу. Нават у XIX ст. беларускія сяляне штогод у красавіку ладзілі свята ў гонар Ярылы. Ён быў богам вясенняй урадлівасці, плоднасці жывёлы, земляробства.

Апаянкай жанчын і адпаведна жаночых заняткаў, асабліва прадзення, з'яўлялася багіня Мокаш. Яе шанавалі таксама як багіню ўрадлівасці.

Гісторыя Беларусі са старажытных часоў да сярэдзіны XIII ст.: 6 кл.: хрэстаматыя: вучэб. дапам. для вучняў устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання / аўт. уступ. матэрыялаў, склад. С. М. Цемушаў. — Мінск: Нар. асвета, 2012.

Запоўніце табліцу «Язычніцкія багі старажытных славян».

Імя бога	Функцыя / роля	Старажытнагрэчаскі аналаг	Старажытнарымскі аналаг

3. Адлюстраванне язычніцкага светапогляду ў паўсядзённым жыцці. Старажытныя язычніцкія вераванні не зніклі адразу з прыняццем хрысціянства. Іх сляды працягвалі з'яўляцца як ва ўспрыняцці свету, так і ў паўсядзённым жыцці людзей таго часу. Частка элементаў язычніцтва была прынятая

праваслаўнай царквой — напрыклад, храмы будаваліся на месцы былых свяцілішчаў, сумяшчаліся язычніцкія святы з хрысціянскімі. Элементы язычніцтва, звязаныя з паўсядзённым жыццём, такія як упрыгожванне дамоў, абярэгі, арнамент на адзенні і прадметах побыту, таксама знайшлі сваё месца ў хрысціянскім кантэксце. Ручнікі з традыцыйнымі ўзорамі, дзіцячыя цацкі з элементамі народнага мастацтва — усё гэта зрабілася часткай новага культурнага сінтэзу.

Культавым камяням і сёння ў некаторых раёнах Беларусі прыносяць ахвяры.

Вялесаў камень — адно з язычніцкіх свяцілішчаў, дзе ў старажытнасці пакланяліся богу жывёльнага свету, урадлівасці, дастатку, удачы і творчага натхнення — Вялесу

Выкарыстоўваючы дадатковыя крыніцы інфармацыі, даведайцеся, якое язычніцкае свята адзначаюць паслядоўнікі старажытных традыцый, што збіраюцца каля Вялесава каменя ў сярэдзіне лютага.

Важнаю часткай язычніцкага календара былі святы, прысвечаныя змене пор года, ураджаю, сонцу і іншым прыродным з'явам. Царква пераняла шмат якіх з гэтых дат, але напоўніла іх новым зместам. Напрыклад, дзень зімовага сонцастаяння стаў Раствам Хрыстовым, а вясеннія свята ўрадлівасці — Вялікаднем. Язычніцкае свята Купалле было з цягам часу прымеркаванае да дня Іаана Хрысціцеля, які ў народзе стаў вядомы як Іван Купала. З пакалення ў пакаленне нашы продкі працягвалі шукаць у ноч на Івана Купалу папараць-кветку.

У хрысціянскай традыцыі Усходняй Еўропы знайшлі сваё месца такія святы, як Святкі і Трыглаў. Вясёлыя святачныя гулі ператварыліся ў царкоўныя слаўленні, а свята Трыглава трансфармавалася ў святкаванне Святой Тройцы, захаваўшы прытым традыцыю ўпрыгажэння дамоў галінамі дрэў і кветкамі.

Прасякнутая язычніцкімі сімваламі Масленіца была прымеркавана да Сырнага тыдня, што папярэднічаў Вялікадню. Гэтае свята было вядомае ва ўсіх славянскіх народаў, прычым у паўднёвых славян яно супадала з вясеннім Юр'евым днём.

Вышытыя на абрадавых ручніках, святочным адзенні арнаменты звязаныя са старажытнымі ўяўленнямі. У асноўным у арнаментах знаходзілі адлюстраванне абрады і магічныя ўяўленні, звязаныя з земляробствам. Арнамент мог прысутнічаць таксама ў разьбе па дрэве і па камені.

Доўгі час чалавек успрымаў навакольны свет, прыродныя з'явы, жыццё і смерць скрозь прызму язычніцкіх вераванняў. Гэтыя ўяўленні былі пашыраны нават сярод знаці. Напрыклад, летапісы паведамляюць, што полацкі князь Усяслаў Брачыславіч быў народжаны ад «валхавання». Вобраз князя таксама набывае язычніцкія рысы ў творы старажытнарускай літаратуры «Слова пра паход Ігаравы», дзе гаворыцца пра яго здольнасць перакідацца ў ваўка.

Пра захаванне перажыткаў язычніцтва сведчыць існаванне да XIII–XIV стст. ранейшага пахавальнага абраду. Доўгі час у сельскай мясцовасці ўсходнія славяне працягвалі насыпаць курганы над магіламі. Лічыцца, што і арыентацыя цел памерлых на ўсход таксама звязана з язычніцкім шанаваннем таго боку свету, дзе ўзыходзіць сонца.

Прывядзіце прыклады, якія пацвярджаюць, што ў масавай свядомасці доўгі час захоўваліся язычніцкія вераванні.

ПРАВОДЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

Унікальны помнік XIV ст. — нацельны медальён — быў знойдзены ў 1995 г. у Полацку, на тэрыторыі Верхняга замка, падчас археалагічных раскопак. Медальён — невялікая металічная іконка святога, у гонар якога хрышчаны чалавек. Яго носяць на грудзях, каб заўсёды памятаць пра заступніцтва нябеснага апекуна.

Знойдзены двухстворкавы медальён мае на вонкавым баку рэльефную выяву вялікамучаніка Фёдара Цірона ў поўны рост, а таксама надпіс. На жаль, другая створка страчана. Вялікамучанік паказаны з німбам над галавой, упрыгожаным раслінным арнаментом, у падперазаных даспехах і плашчы. У правай, паднятай уверх руцэ ён трымае дзіду, а ў левай — вялікі выгнуты арнаментаваны шчыт. Злева на поясе відаць меч. Паабাপал ад постаці размешчаны вертыкальныя рэльефныя надпісы.

1. *Выкарыстоўваючы дадатковыя крыніцы, даведайцеся, у чым адрозненне хрысціянскіх медальёнаў ад язычніцкіх абярэгаў.*
2. *Растлумачце, чаму пасля прыняцця хрысціянства нацельныя крыжы і медальёны выцеснілі паганскія абярэгі.*

Медальён з выявай
св. Фёдара Цірона. Бронза.
XIV ст. Г. Полацк. Віцебская
вобласць